

Természettudományi Szakosztály Közleményei.

Szerkeszti: Dr. Balogh Ernő.

Salvia nutans kettős levelei.

(Folia abnormalia Salviae nutantis in Szénafü Fâneteale Clujului ab me lecta.)

— Cum 3 fotogr. —

Borbás Vincze emlékének szentelve
halálának XXX-éves fordulója alkalmából.

I.

Ma már csendes emberek mindhárman... Azok, akik itt szerepelnek... **Borbás, Simonkai, Richter...**

Két fényes elmének, Borbás Vinczének és Simonkai Lajosnak egyik összetűzése *Salvia*-k miatt volt... Akik, nehéz fekete viharfelhők módjában folyton villogtak egymásra s küldték egymás felé szellemi kritikájuk tűzkigyóit... Az élesebb támadó mégis Simonkai volt...

Borbás Vincze az egykori Ferencz József Tudományegyetemnek első növényrendszertani professzora volt (1902. júl. 13—† 1905. VII. 17). Kolozsvárott temették el. Egyideig a házsongárdi temetőben pihent, amíg özvegye 1914. márc. 6-án exhumáltatta és most a budapesti Kerepesi-úti temetőben álmodozik kedves virágairól.

Borbás Vincze a *Salvia Simonkaiana* Borb.-t közli: „Claudiopoli, inter parentes, in foenalis sat rara” (v. ö. Növényl. Közl. I. 1902. No. 1, p. 27).

En ezen időtájban is boldogult Dr. Richter Aladár professzor mellett tanársegédeskedtem, aki átadta Simonkai Lajosnak hozzá írott levelét azzal a meghagyással, hogy a Szénafüvön keressem a szóbanforgó bastardust s intézzem el Simonkai kérését.

II.

† Dr. Simonkai Lajos levele † Dr. Richter Aladár r. nyilv. tanár, egykori intézeti igazgatómhoz (eredetije Györfly István tulajdonában) így hangzik:

„Budapest 1902 máj. 28.

Kedves Aladár!

Tudományos ügy megfejtése ügyében fordul hozzád kérelemmel tisztelő és vénhedő barátod. Kolozsvár szénamezőin a *Salvia Simonkiana* Borb. növ. közl. I 27. (1902) halva született ujdonsült fajt óhajtanám a Te segedelmeddel megtaláltatni. Borbás (l. c.) onnan közli. Nem tudom,

hogy a szénamezőkön egymás közelében előfordul-e a *Salvia pratensis* és a *S. nutans*?! Ha igen, — akkor a *S. pratensis* × *nutans* felkeresése és gyűjtése a hazai flóra ösmerte érdekében, kinek-kinek a mint teheti, hazafiúi, botanikai kötelesség, — sőt talán érdem is! A többit reád bízom! De engedd meg hogy megokoljam, miért mondtam a *Salvia* Simonk. — *Borbást* halva születettnek. Azért, mert a *Salvia pratensis* L.-nak ♀ (sexus femineus és ♀ (hermaphrodit, kétivarú), — vagyis két érdekes biológiai, gynodioikus sexualis természetéről Borbásnak még ma sincs fogalma. Rég ösmert dolog, hogy a Labiatak sok génuszának fajai gynodioikusak, és hogy a ♀ virágú sexus kisebb virágú, kevésbé termékeny, mert kevésbé vonzó virága miatt a méhfélék ritkábban keresik fel.

Hát a *Salvia Dumetorum* Andsz., vagy legalább is **Blocki** (Bl. eredeti példányai nyomán), nem egyéb mint a *Salvia pratensis* L. ♀ = sexus feminea. [A *Briquet* monogr és Engl.-Prantl pflanzenf. *Salvia dumetorum*ja más valami! Még nem tudom mi neve lehet]

A mi és a középeurópai *Salvia pratensis*ünknek virágbeli trimorphis-musa van. Van I. apróvirágú (micropetal = microander) sexusa, — ez ♀ semmi porzóval, vagy csak alig kifejlett porzóval és porhonokkal = *S. dumetorum* Andsz.

II. Van ♀ olyan kétivarú virágos alakja, a melynek pártája nagyobb az előbbinél és aránylag kisebbek még a porzói mint a termője, — ez az én forma mesopetala vagyis f. *mesandra* növényem. Végül

III. Van nagyvirágú, nagyporzójú ♀ két ivarú sexusa = f. *macro-petala* seu *macrandra* Simk. változata. Ezt vették ekkorig a tipusos *S. pratensis*nek.

Méltóztassék meggyőződni Kolozsvár szénamezőin is, hogy a dolog úgy van-e mint a hogy én itt Budapesten észleltem. Ha úgy van, akkor nekem igazságot szolgáltatnak. Mert a nagyszirmú és nagyporzójú *S. pratensis*, csak sexualis difformitás a *S. dumetorum* Andsz. ellenében. Fajilag egy és ugyanaz. Tehát *Salvia pratensis* × *nutans* Bl. = *Salvia pratensis* × *dumetorum* Bl. = *Salvia Kernerii* Bl. (podolica Bl.) Simk. pótfüzetek p. 267 (rövid diagnosis) — fajnak, félvér-fajnak felel meg.

Szíves támogatásodért és utánjárásodért kívánok Neked sok örömet ez ügy felderítésében.

Tisztelő barátod:

Simonkai s. k.“

III.

Ez a vita is lezárult... Borbás Vincze megállapítása nyert beigazolást. Az említett helyen megleltük többen; így emlékezetem szerint Zsák Zoltán is, bold. Péterfi Márton is.

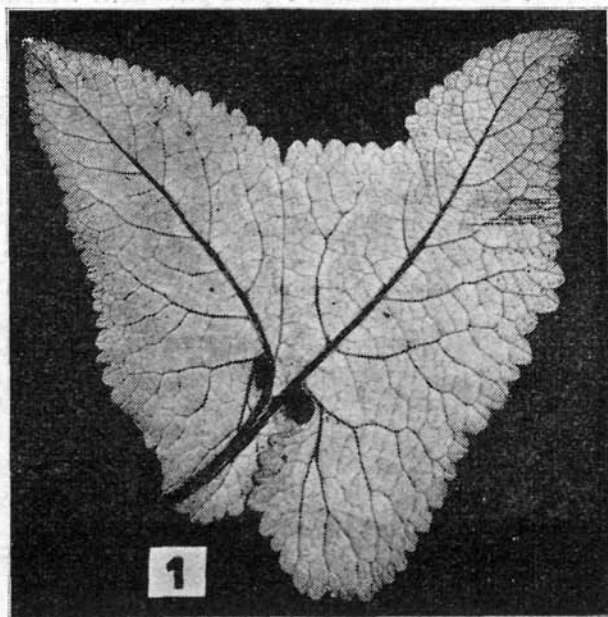
Megállapított tény, hogy az említett helyen nő a *Salvia Simonkaiana* Borb. [cf. Prof. Iul. Prodan Flora pentru determ. și deser. plant. ce cresc în România, Cluj 1923. Vol. I. p. 881. — Jávorka S. Flora Hung. 1925. p. 882, lelhely nélkül. — Dr. R. von Soó Geobotanische Monographie von Kolozsvár (Klausenburg). A Debreceni Tisza István Tudom. Társ. Honismertető biz. Kiadványai (Mitt. der. Komm. f. Heimatkunde), Debrecen IV. k. 1927—1928, 15.—16. füz. p. 91].

IV.

Amikor 1914. szept. 1-én elfoglaltam az általános növényteni tan-széket, megkezdtem sorozatos gyűjtő kirándulásaimat. Sok-sok vidéket bejártam és begyűjtöttem oltani működésem bezáró idejéig (1919 V. 12).

Gyűjtéseim nem állanak rendelkezésemre. Mindössze 2—3 lapra való, s egypár fixált anyag. A Szénafűveket is sokszor felkerestem, közte a *Salvia nutans*-okat is figyeltem. E közben találtam is három levelet 3 *Salvia nutans*-tövön, amelyeket alábbiakban ismertetek meg. Eme le-leiteim 1919. szept. 11.-i kirándulásomról valók.

Mintha csak pótolni akarta volna a Szénafű az elválás fájdalmát, egy sereg másodvirágzásos növényvel lepett meg. Virítottak: *Potentilla verna*, *Clematis integrifolia*, *Salvia austriaca*, *Adonis vernalis*, *Ane-*

mone silvestris, *Vinca herbacea*; a Harmadvölgy-ben meg a *Pulsatilla patens*-ek gyönyörködtettek bennünket, búcsúzókat...

Fátyolos szemmel írom jegyzőkönyvemből e neveket...

A 3 tövön-találtam kettős levelek leírása következő:

1. ábra. *Salvia nutans* kettős tőlevél (kisebbítve). Összenőtt két tőlevél, amelyek hatalmas, erős fejlettségűek voltak összenövésük dacára.

A két csúcs 12 cm-nyi távolságban van egymástól; 8,5 cm, illetőleg 9,7 cm hosszúak a lemezek aljuktól csúcsrészükig; a levélalapjától a csúcsig; 9,2 ill. 13,5 cm.

A levélnyélben két különálló kötegben fut le a két ér; fent ívesen elgörbül oldalt az egyik ér a másiktól, (a levélnyél *organicus* tengelyében fekvőtől).

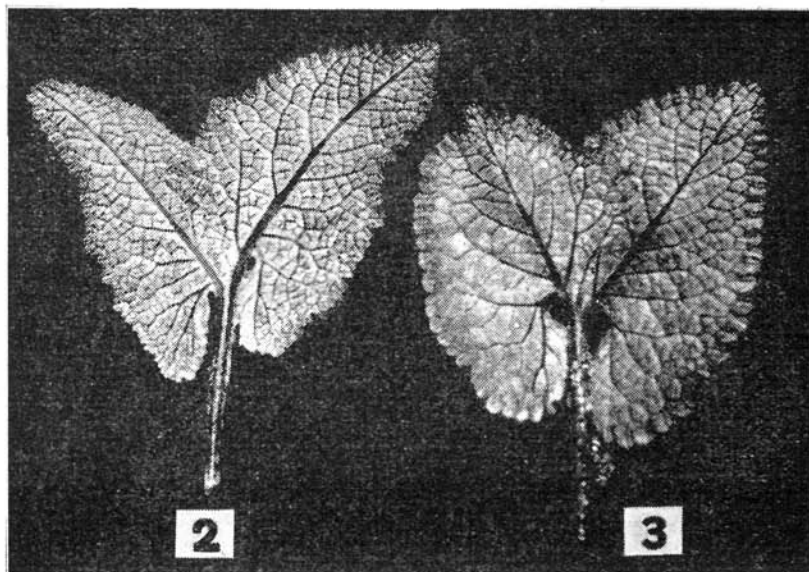
A fényképen is jól látható, hogy — az eredeti növényen 9 mm-nyire eső levélbasis-zugok közt — a két eret fent széles (5 mm) és lefelé hirtelen keskenyedő (17 mm-nyire lenyúló) laminaris rész feszül ki.

És szintén jól kivehető az is, hogy a felső, közös lemezterület *síkon*, — kifeszített hártvaként — terül ki és azonkívül: egy kissé mélyebb bevágás jelzi az egyik ill. másik lemez határvonalát.

E kettős tölevél levélnevele: 10.1 cm hosszúságú.

2. ábra. *Salvia nutans* szárlevél (eredeti nagyságban).

Szintén két levél nőtt össze; a levélnyélen egész élesen megkülönböztethető a külön lefutó két ér. A levelek nem nőttek egy magasságban egymáshoz: az egyik — mintegy — nem nőtt fel a másik magasságáig;

a levélbasis-zugok éppen ezért nem is kerültek egy magasságba, az egyik 6.5 mm-rel áll mélyebben.

Mindkét levélnek abbamaradt bár az egymással érintkező feleiken a levélbasisa kifejlődése, de azért a lemezrészecskék egymásra csúszottak kissé, 5 mm, ill. 7 mm-re fedik egymást a kettős lemezes részen.

Még ezekről a szárlevelekről is a *typicus nutans*-levél körvonala rí ki.

3. ábra. *Salvia nutans* szárlevél (eredeti nagyságban). Ez is teljesen két különlefutó levéllyalábot viselt petiolusában. A két levéllemez összenövése itt sem azonos magasságú, egyiknek levélbasisa zuga lejjebb (4 mm-rel) csúszott. Az egymással érintkező levéllemezfelek részben takarják egymást kb 14 mm margovonalhosszban; két lemezrészlet fekszik e darabkán egymáson tehát.

A két összenőtt levél körvonala inkább tojásdad.

Bár semmi reményem nem volt, — próbaként mégis — megnéztem a m. kir. Ferencz József tud.-egyetem *Általános Növényzeti Intézete* tulajdonában levő herbarium, főleg a *Herbarium Wagnerianum*-ban, akadne-e hasonlója? Egyiknél sem [prope Coronam Jun. 1896 lg. **Römer**; Langenthal 20. VII. 1896 leg **J. Barth**; Prope Maros-Vásárhely. 1898. VII. **J. Wagner** — Galicia: pr. Zaleszczyk 6. 1896 leg **Blocki**], sőt a Széna-fűveken másokszedte anyagban sem [prope Kolozsvár Szénamezők 29. VI. 1915. **J. Wagner**] akadtam hasonlókra.

O. Penzig összefoglaló nagy műve (Pflanzen-Teratologie II. Aufl. III. Bnd, Berlin 1922 p. 151—154) bár említ más *Salvia*-fajnál levélhasadásokat, de a *S. nutans*-t egyáltalán nem említi fel se.

A fényképfelvételeket **Nagy István** intézeti díjtalan gyakornok úrnak köszönöm e helyütt is.

Az eredeti példányokat *Botanikus Múzeum*-unk őrzi.

Dr. Györfly István.

Doppelblätter von *Salvia nutans* L.

[Folia abnormalia *Salviae nutantis* in Szénafü-Füetele Clujului ab me lecta.]

Cum 3 phot.

Von: **I. Györfly** (Szeged).

Den Andenken von Prof. Vincze de Borbás anlässlich seines dreissigsten Todesages.

Im Vorwort teile ich jenen, von Lajos **Simonkai** herstammenden Brief (datiert: Budapest, 28. máj. 1902) wörtlich mit, welchen **Simk.** an weil. Prof. Dr. A. **Richter** schrieb und in welchem er nachzusuchen bat, ob in Szénafü die von **Borb.** beschriebene *Salvia Simonkaiana* **Borb.** (*nutans* × *pratensis*) wirklich wächst. Ich, als damaliger Assistent Prof. **Richter's** erhielt und bewahrte diesen Brief **Simonkai's**.

Wie bekannt, (cf. **Jul. Prodan**, **S. Jávorka**, **R. von Soó** locis citatis) wächst dieser Bastard an dem von **Borb.** angegebenen Standort („*Claudiopoli, ... in foenalis sat rara*“ cf. *Növényt. Közl.* I. 1902 No 1 p. 27) wirklich.

Als ich wieder in Kolozsvár-Cluj, als Ordinarius (1914. 1. IX.—1919. 12. V.) fungierte, botanisirte ich öfters auch an obigen Standort.

Bei meinem letzten Ausflug am 11 Sept. 1919 fand ich an drei Individuen von *Salvia nutans* Doppelblätter, welche ich hier ausführlich beschreibe.

Photo 1 zeigt ein Grundblatt (verkleinert).

Photo 2—3 in natürlicher Grösse zwei Stamblätter zweier anderen Individuen.

Alle drei sind Doppelblätter, mit je 2 herablaufenden Blattnerven in den Petiolen versehen.

Das zusammenfassende Werk **O. Penzig's** erwähnt ähnliches von *Salvia nutans* nicht.

Die Originale bewahrt das Botanische Museum des Institutes für Allgemeine Botanik unserer **Franz-Josef** Universität in Szeged auf.